

esetleges fellendülése ellenére a mezőgazdasági árak a mai világpiaci áron, vagy csak lényegtelenül magasabban stabilizálódhatnak. Valószínű tehát, hogy a világpiaci áraknál lényegesen magasabb termelői költségű, sokkal gyengébb minőségű román mezőgazdaság mai termelőmódjának változatlansága esetén, versenyképtelen maradna a világpiacon. Romániában tehát krónikus mezőgazdasági depresszió uralkodna, ami a gazdasági élet egészének bénulását okozná. A román uralkodóosztály gondolkodó egyedei tisztán látják ezt a veszélyt. Ezért a nagybirtok visszaállításának jelszava az agrárválság kezdete óta mind sürűbben hangzik fel. Különösen A. Corteanunak az *Argus* c. lap 1932—33. évfolyamaiban megjelent cikkeire hívjuk fel a figyelmet, melyeknek lényege, hogy a román mezőgazdaság versenyképességét csak a racionális gépkultúra biztosíthatja, ennek előfeltétele viszont a nagybirtok visszaállítása. Állami intervenciót sürget a kisbirtok likvidálása s a nagybirtok érdekében. M. A. Bădărău az *Argus* 1935. II. 1. számában a következőket írja: „... Nemzetgazdaságunk csak a mezőgazdaság előrelépésén alapulhat. Lépteinket csak a mezőgazdasággal való gondoskodás irányíthatja, mégpedig haladéktalanul. Az ország legjelentősebb gazdagsága nem bízható tovább a véletlen kénye-kedvére a nemzet legvitálisabb érdekeinek komoly veszélyeztetése nélkül. Fel kell hagyni legalább e téren, az ideiglenes megoldásokkal“... Még világosabban ír egy másik cikkíró az *Argus* 1935. VI. 26-i számában: „A paraszt dolgos, de nem földműves. Dolgozik, ahogy a szüleinél kezdte, mikor még semmi sem volt állandó. Nem szánt idejében, nem választja ki a magot, nem tisztítja, nem törekszik jobbra... Ez az igazság földművességünket illetően. Az arra jogosultak érélyes intervenciójára van szükség, mert már nincs veszíteni való idő...“ Amint látható, közgazdasági körökben, különösen bankkörökben, ahol a biztosabb hitelalapot nyújtó nagybirtok s a fölös tőkének mezőgazdasági vállalkozásokba való befektetésére irányuló szükséglet növekvőben van s gabonakereskedők és földbirtokosok köreiben, kiknél ez a vágy nem szorul magyarázatra, a nagybirtok állami segédlettel való sürgős visszaállítását illetőleg teljes az egyetértés. A mai parlamentáris, általános választójogos, pártkormányzati rendszer mellett ilyen kényes belpolitikai probléma gyökeres megoldására azonban kísérlet sem történhet. A mai pártkormányok a birtokkoncentrációt közvetve elősegítő intézkedéseknél tovább nem mehetnek. Ebben található az utóbbi évek parlamentellenes parancsuralmi rendszert hirdető jobboldali mozgalmainak egyik forrása.

N A P S Z Á M R Ó L - N A P S Z Á M R A

Irta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Szerző legközelebb kiadásra kerülő önéletrajzának egyik önálló fejezete.

A 16. év betöltésével nemcsak a béli belépődíj fizetésénél, nemcsak az Egyletben mentem emberszámba, hanem a munkában is. Még kora tavasszal elmentem a komáimmal együtt az egyik uradalomba férfinapszámra. Elég magas, de vékony gyerek voltam, messze attól, hogy embermódra bírjam a zsákokat. De mert a többi napszámosok gyenge öregek voltak és mert a munkairányítását ész nélkül végezték a hajcsárok, egyéb munkák között, amit már jobban elbirtam, zsákolni is küldtek az

uradalmi daramalomba. Hárman voltunk, de hárman sem birtunk feladni egymásnak egy zsák tengerit. Olyan kinnal raktuk meg a székeret, hogy csuda, hogy a gyenge csontjaink össze nem roppantak, az ízmaink meg nem rokkantak a nehéz és rossz fogással emelt sulyok alatt. És a kulcsár ahelyett, hogy segített vagy elküldött volna, csak dörmögött és gyalázott bennünket, hogy minek jövünk embernapszámra, ha nem bírjuk a zsákot. Menjünk félnapszámra gyerekek közé.

Azért kitöltöttük a hetet. Szerencsére nem kellett sokszor zsákolni de olyan összetörve mentem haza szombaton, hogy szinte csudálatos mennyit bír egy ilyen parasztsuhanc. Még a komáim legalább vastagabbak, erősebbek voltak, nekik nem esett olyan nehezükre! Mindig vasárnap már henecegve emlegettük a piacon a többi fiuk közt, hogy mi embernapszámba dolgozunk, ami még nem nagy dolog, de zsákolunk is ám. Most már nem is mentem volna gyerek napszámba.

Ekután elmentem a debreceni szőlőbe metszeni. Ez nem volt olyan nehéz, csak gyorsan és ügyesen kellett dolgozni. Pár nap alatt beletanultam.

Iskolás gyerekkorom óta itt állottam szóba megint uri emberrel, illetve asszonnal. Azóta csak messziről láttam őket. Mieink fajta emberekkel, szocialistákkal dolgoztam itt és jól érztem magam. Az uriasszony, akié a szőlő volt, ki-kijött hozzánk és ott botorkált órákhosszán át a hátunk megett. Hogy miképpen tudott rólam, a vincellérje vagy az emberek mondták-e neki, hogy én milyen olvasott gyerek vagyok, csak szóba eredt velem. Persze valósággal levizsgáztatott. Megkérdezte tőlem, hogy kik a világ „legnagyobb“ írói, (így, az ujságok módján!) tudósai, feltalálói, művészei, stb. stb. És én mindenre pontosan megfelelttem. Ő meg az iskolákat tulbecsülő művelt emberek módján, ostoba módon csodálkozott, hogy iskola nélkül, hogyan tudhatok én ennyit. Ez meg az én hiúságomat bírzigálta.

Csak a valláson nem tudunk megegyezni. Ő tételes vallásos volt — legalább is úgy mutatta — én meg hitetlen. De nemcsak úgy egyszerűen, hanem harcosan hitetlen. Alacsonyszinvonálú, de éppen ezért elfajuló vitáinkban ő olyan tüzzel védelmezte az álláspontját, hogy én izgalmamban (közben persze metszettem a szőlőt, arra is figyelni kellett, és arra is, hogy el ne maradjak, ő meg csak kényelmesen sétálgatott utánunk) azt találtam mondani, hogy „ha csakugyan van Isten, olyan személyes Isten, amelyet ő hisz, akkor itt vagyok és üssön hát agyon!“ Megdöbbenve nézett rám az asszony, s talán az emberek egy része is, még magam is megrettentem egy kicsit, de aztán, hogy nem történt semmi, diadalmasan emeltem fel a fejem, az asszony meg elment.

Ezen a tavaszon aztán már én is ott voltam május 1-én a felvonuló tömegben. Nem voltunk tulsokan, mert a politikai érdeklődés ellanyhult már akkor, Tisza István megint legyőzte a magyar népet, mert nem igaz, hogy csak a politikai szintéren ágáló negyvennyolcas pártot és a tömegsztrájkra készülődő ipari munkásságot győzte le, hanem az egész népet vágta vissza a reménytelen belenyugvásba. Ezért aztán és mert a földosztó remények elhalkultak, a szilágyballai Bánffy birtokra telepített falumbeliek panaszos leveleket írogattak haza — az Egylet taglétszáma megfogyatkozott, már pedig a parasztember szégyel odatalankodni, ahol nem fizetett — ellenben, akik voltunk, azok tényleg szocialisták voltunk. Nem képzett marxisták, hanem érzésben szocialisták. Nem lehet leírni azt az érzést. A könnyeim fojtogattak és a legnagyobbfokú meghatodottságban még éljenezni sem tudtam. Elfogódott a hangom, amikor a Marseillaise elhangzása után Eszenyi elvtárs, egy jóbeszédű

kubikos a szószékre lépett. Ez az ember, egyébként az akkori földmunkásmozgalom egyik reménysége, később odaveszett a háborúba, a faluban olyan becsülete volt, hogy az a legenda járja róla, hogy a mieink lőtték agyon, mert nem akart átmenni a Kárpátokon a határon tulra. Hogy ebben mi az igaz, nem lehet tudni. Azonban, hogy milyen szellem volt még akkor a mi népünkben jellemző, hogy nemsokára a háború kitörésekor a másik szocialista vezér, a törvénybíró az állomáson a vele együtt bevonuló népfelkelőknek és persze a kísérő tömegnek beszédet tartott, amelyben nem a háborúra uszított — s mégis a kutya se szólott hozzá.

Nemsokára ezután a vasutra kerültem pályamunkásnak. Hárman voltunk ilyen kislegények és három felnőtt egy partiban. A Hortobágyon dolgoztunk. Akkori időben elég jó napszámot, 1 frt. 20 krajcárt kaptunk s a munka 6-tól 8-ig tartott. Csak igen-igen nehéz volt. Nem is értettük, gyengék is voltunk hozzá. Ráadásul először idegen munkásokkal dolgoztunk együtt, akik amellett, hogy erős, de begyakorlott emberek voltak. Anélkül, hogy ők megerőltették volna magukat, bennünket bizony jól meghajszoltak. A 7—8 kilós csákányokat emelni is alig birtuk, nem hogy dolgozni vele. Különösen én. Megint úgy összetört a munka, hogy minden tagom fájt. És itt most mert eszembe jut, közbevetőleg megjegyzem, hogy a napszámososztály tulajdonképpen nem csak a rossz táplálkozás és túlmunka miatt satnyul, helyesebben torzul el, hanem a sokféle és mind rendszertelen izommunka miatt, amelyet fiatalkorában végez. Mert minden munka betanulásához más-más izmok munkájához van szükség s minden ilyen betanulás már gyakorlott munkások között barbár hajcsárok alatt történik, miért is hamar összetört, lesóványodott test az áru. S alig, hogy beletanult az ember, már vége, mehet másfele. Ez az oka s nem a parasztok „konzervatív“ szelleme, maradisága a vállalkozástól, más foglalkozástól való irtózása, hogy olyan nehezen mozdul a paraszt. Mert minden tanulás a fizikai letörés mellett megalázással is jár, ez már benne van az emberek szellemében.

Engem is megaláztak s bizony erősen kellett magamat fegyelmezni, hogy meg ne szökjek. De amikor vasárnap kipihentem magam, csak rászántam még egy hetet, hátha könnyebb lesz. Így lassanként beletörődtem. Az idegen emberekkel is összebarátkoztunk s én az okoskodásommal, a többiek meg az asztaltáncoltatással — járvány volt ez akkor — szórakoztattuk őket.

Katholikusok voltak, eleinte félték és hitetlenkedtek, de aztán beletörődtek ők is és még azt is megkérdezték a szellemtől, hogy egyik-másik hányszor volt az asszonnyal vasárnap éjszaka.

Ezek nemsokára elmentek haza, aztán megint egy másik faluból való munkásokhoz csaptak bennünket. Ezek többnyire nagy, erős legények és gőgösek voltak, egész héten mulatásokról, verekedésekről és lányokról beszéltek, bennünket lenézték, mint ganéjt. Ők úgy hajították keresztül a csákányt a táviródrótok tetején, mint valami kavicsot, mi fel-emelni se tudtuk, ők keresztüldobták a vállukon a nagy vasalt emelőrudat, mi megemelni se birtuk. Ők három simhosszat vertek alá egy szuszra fáradtság nélkül, mi meg már majd elszédültünk. Ránkszabták a munkát s amellett, hogy mi nem jól csináltuk meg, ők már jó ideje bagóztak és beszélgettek a töltés oldalban, mire mi elvégeztük.

Hogy a verseny, az önmagáért, a munkáért, illetve a munkában való elsőbbségért való verseny mire képesíti az embert, itt már tapasztaltam. Nem is sokat adtam arra a beszédre soha, hogy a szocializmus kiölné az emberből a munkakedvet és az igyekezetet. De bizony engem meg-

kinzott ez a verseny. Lassan azért jóba lettünk ezekkel is, de csakúgy, mint a nagyember a gyerekekkel: fölényesen. Majd az okoskodásaimmal sikerült rést ütni a gőgjükön, ők roppant tudatlanok voltak, de amikor az Istenre került a sor, azt nem hagyták jóvá. Egyszer tudom, zengett-villámlott a Hortobágyon, zivatar jött felénk s mi erről beszélgettünk és láttam, hogy egyik-másik megriad, mert én azt állítottam, hogy nem az Isten csinálja a villámot, hanem a levegő elektromosságából sül ki. Félték, hogy beléjük üt, ha rám talál csapni s volt olyan, amelyik elhúzódott a közelemből, mások meg rimánkodtak, hogy hagyjuk abba ezt a pogány beszédet. Én persze fölényesen nevettem, mert tudtam, hogy két-felől két sor táviródrót, alatta két sor fűzfa, mellettem kétszál acélsín: belém tehát még véletlenül se üthet a villám.

Végül is elmentek haza a falujukba s mi magunkra maradtunk. Most már a barakkban is rendesebb helyünk volt, felfeküdtünk a pricsre, eddig, mint idegen kutyák csak itt-ott a földön háltunk s a munka is könnyebb lett, mert a gyilkos verseny csak egymás közti szelid versennyé halkult. S több időnk és lehetőségünk volt megtanulni a munka módszereket. Az előmunkás jobban ráért velünk foglalkozni. Megmondhatom, hogy én tanultam meg pl. legnehezebben a krompácsolást, az ütemes aláverést. Ugy látszik mindenhez tehetség kell. Viszont az utasításokat, a szabályzatokat, amire mint későbbi pályakocsivezetőnek szükségem volt, meg igen hamar megtanultam a könyvből, amit a többiek, sőt némely öreg vasutasok évekig se tudtak.

Mert aztán hamarosan kiderült, az előmunkás fölismerte s aztán a pályavigyzónak tovább adta, hogy van itt egy gyerek, akinek jó feje volna hozzá, vasutat neveljünk belőle. Erre szükség is volt, mert nem volt az előmunkásnak egy embere sem, aki helyettesíthette volna, vagy akit mint pályáőrhelyettesít és pályakocsivezetőt használni lehetett volna. És mert azok az öregebb munkások, akik tulajdonképpen idehívtak szintén erőltettek, megtanultam az utasításokat s pár hét alatt a pályafelvigyzó levizsgáztatott, később meg egy mérnök előtt fogadalmat tettem. Persze nekem eszemágában sem volt, hogy vasutas legyek, nekem más céljaim voltak, de gondoltam, nem sokba kerül ez a tanulás nekem, mellékesen ezt is elvégzem. Annál is inkább, mert a partinak, tehát nekem is érdekemben állott, hogy legyen köztünk valami vezető, mert előmunkás nélkül így a pályakocsival még a magunk érdekében se tudtunk egy tapodtat se menni.

Később megbántam ezt. Nyakamba vettem egy felelősséget, ami számomra céltalan volt, mert sohasem akartam hasznát látni.

Mert, ha cseléd koromban rettegtem a gazdától, hogy jaj csak valami hibát ne találna, jaj csak valami rossz kedvében ne lenne, vagy napszámos koromban az intézőtől, hogy csak az én hátam megett meg ne állana, hogy megnézzé a munkámat, mert ha egyébkor jól is, de zavarásban ilyenkor mindig rosszul csinálja az ember (s mindez, mert a munkairányítónak és hajcsároknak nincs lélektani érzékük) — hát ez itt még fokozottabban állott. Nemcsak én rettegtem az igaz, hanem az összes vasutasok, akik ha tisztában voltak is magukkal, de nem voltak tisztában a feljebbvaló hangulatával. S hogy rettegett a bakter, hogy a hajtányosok előtt, hogy rettegett az előmunkás, hogy a munkások előtt és hogy rettegett a kocsivezető, vagy az őrhelyettes, hogy a pajtásai előtt lemarházzák és kimacerálják, meg összeszidják!

Én is rettegtem, hiába tanultam meg az utasításokat, hátha zavaromban belesülök, vagy olyasmit kérdeznek, amit én még nem tanultam meg. Mert rémhíreket beszéltek némely mérnökről, akik azzal ala-

pozzák meg rettenetes hírüket az alárendeltek között, hogy teljesen képtelen kérdéseket tesznek fel, vagy csak egyszerűen váratlan közbevetést az utasítások kevesbé fontos részéből és ilyesmikkel agyonvágják az embert. De mindez még nem volna baj, ha ezek között az alárendeltek, szolgák és munkások között valamelyes szolidaritás volna, de mindig azzal macerálják egymást, hogy fél a másik az urtól, hogy reszket, hogy hebeg és dadog és ha odakerül, a másik is úgy viselkedik.

Olyan nagyon utáltam ezt a szolgáltságot, ezt a remegést, az ostoba feljebbvaló szeszélyeitől való irtózást, hogy azt mondtam és azt mondom ma is: Ha még nem is volna az anyagi nyomorúság, ha a kapitalizmus úgy jól tudná tartani a munkásokat, mint az urakat, de ennek a szolgáltságnak a kiirtása is megérné a meghaladását.

Egyébként az első esetem az osztálymérnökkel elég jól sikerült. Három gyereklánykával elküldtek füvet tisztítani egy külön csapatba, amikor jött. Nem szokott ugyan megállani minden csapatnál, de feltűnhetett neki, hogy három gyereknek egy negyedik a munkavezetője. Elébe szalutáltam aztán, ha jól emlékszem egyingben és mezitláb s valahogy eldaráltam a komplikált jelentkezési formulát. Még később is csodálkoztam, hogy tudott forogni a nyelvem, mert a tudatom ijedtemben kihagyott. Nem is tudom mit kérdezett aztán, csak biztosan látta menyire meg vagyok ijedve, hát békét hagyott. Ellenben a pályafelügyelőnek megmondta, hogy nem lehet ilyen gyerekre felelősséget ruházni. Mindegy, de mert én voltam a legtudósabb és a legmegbízhatóbb, mégis csak én rám bízta ezután is az ilyen helyettesítéseket.

Szinte érthetetlen ma már ez a bénító félelem, de mert az idegeimbe még akkor s már azelőtt beleette magát, nem felejtetem el soha sem a tényt, sem az érzés mélységét. Hiszen nemcsak a munkahelyet féltettem, mert jobb volt az átlagos napszámos helynél, hanem az urfélelem, a paraszt évezredek szolgáltsága által belénknevelt alázatosságnak is része volt benne. Nálam meg különösen azért volt súlyos az eset, mert érzékeny és önmagamra büszke másik énem lázongott a megaláztatás ellen. Nem is törekedtem hát előre haladni, azt mondtam nem szocialistának való a vasutas élet.

De volt még más is, amit nem szerettem az itteni életben. A fizetés elsején volt s ekkor régi vasutas szokás szerint még az is ivott, aki egyébkor nem szokott. (Főleg mert egyébkor nem volt pénze.) Ilyenkor a munkások itatni szokták az előmunkásokat, hogy megalapozzák a protekciót. Én ezt utáltam. S nem is fizettem soha az előmunkásnak egy féldecit sem. Nem fukarságból, hanem szocialista és antialkoholista kitértésből.

És utáltam a zajt, a veszekedést, amit az ilyen elsejei ricsaj hozott. Tudom egyszer az előmunkásunk berúgott és azon a napon nem csináltunk semmit, csak őt vittük a fizető állomásra haza vagy 20 km.-nyire. Utközben, ahol megálltunk, csupa tréfából elkezdett bennünket a nagy csákányokkal hajigálni, alig-alig tudtunk előle elugrálni, még a pályafelügyelő felesége is — a felügyelő valahol szintén ivott — közbelépett, de arra se hallgatott. Majd meg a vadászpuskáját fogta ránk (nagy orvvadász volt, mindig vele volt a puska) úgy, hogy én dühömben és megalázottságomban azt mondtam, kötözzük meg, úgy vigyük haza. De mégis visszariadtunk, hogy holnap ha kijózanodnak majd mit szól, hogy szégyeli magát és végül hogy ne feszélyezze, hogy ilyen 16 éves kölykök megkötözték, majd elküld a munkából. Így örökös rettegés közben szállítottuk a lakására, amely egy pusztai órházban volt.

Mindamellet kitarítottam itt, részint mert a kereset jobb és állan-

dóbb volt, részint, mert a munkaidő és a bánásmód hasonlíthatatlanul jobb volt, mint a kóbor napszámos életben. Most már nem féltém a mostohától. Minden elsején olyan nagy összegeket vittem haza — 30-32 frt.-ot — amennyit ő sem a kupeckedésből, sem a pásztorkodásból nem látott. Nem is igen volt egymással bajunk. Én nem törődtem semmivel megrendeltem a Népszavát és szombat este, amikor hazamentem, magam mellé vettem egy csupor tejet — egész héten lebbencsen és kenyér szalonnán éltem, hát kidukált — meg az egész heti ujságot és olvastam és tejet ittam. Sokszor hajnalig. A vasutra u. i., illetve a barakkba nem mertem járni, tilos volt. Ezenkívül az Egylet, sőt amikor itt megfogyott az olvasni való, a községi könyvtár könyveiből is volt nálam. Ezeket vittem magammal a munkába is. Vasárnap délelőtt felöltöztem a vasárnapi ruhámba — az volt a bánatom csak, hogy az ünneplő csizmám szára bő volt és a lábamszára lötyögött benne — egy nagy georgina rózsát a kalapom mellé tűztem és felmentem a piacra. Délután megint korzóztam a komákkal a főtéren, este hazamentem és olvastam, hétfőn reggel megint elmertem a munkába. Semmire sem volt gondom csak a munkára és könyvekre, később a lányokra: szóval boldog lettem volna, ha a boldogságot érezni lehetne.

Később már nem elégitettek ki az ócska könyvek és a Népszavából hallott új irodalomra pályáztam. Egy nagynéném, özvegyasszony, Pesten szolgált, rimánkodtam neki, hogy küldjön nekem ócska irodalmi lapokat. A néném eldicsekedett a gazdájának, hogy milyen egy okos öccse van neki, regényt ír — mostohám dicsekvéséből tudta meg, mert én titkoltam — és csakugyan küldtek nekem egy 5 kg.-os csomag *Érdekes Ujságot* és *Tolnai Világlapját*. Ebből, főleg az *Érdekesből* ismertem meg aztán az „igazi“ irodalmat. Ady, Ignó, Biró Lajos, Karinthy, Nagy Endre, Heltai, Molnár stb. szóval az egész „pesti“ irodalom megtalálható volt ebben és én el voltam ragadtatva tőle. Szerettem a Népszava tárcáit is, de éreztem, hogy ez mégis valami más. Magasabbrendű. Finomabb. Hallottam a Nyugatról is, de csak hallottam. Még sok esztendő múlva került a kezembe belőle egy szám.

Honnan is tudhattam volna én még akkor, hogy nincs igazam. Az egész magyar kulturközvélemény, már t. i. az ujságok ezeket tartották a legmagasabb színvonalnak és, sajnos — igazuk volt. A tényleges „nyugatos“-okat kevésbé ismertem, de legalább tudtak írni. Mert a másik oldal meg még ezt sem tudott. Vagy ha tudott is, én nem tudtam róla. Nem került hozzám. Később, amikor utána néztem, meggyőződtem, hogy nem sokat vesztettem. Tolsztoj, Gorkij, Zola és A. France után semmitmondásnak éreztem a jobboldali és könnyű beszédnek a baloldali, vagyis „pesti zsidó“ irodalmat.

Ekkor azonban még messze voltam ettől. Betű kellett nekem és ez nemcsak betű volt, hanem új is volt. A javuló osztály helyzetem, a halakuló elnyomás arányában enyhült a forradalmári indulatom és a kulturéhségem egészen beleveszejtett ebbe a szkeptikus vagy inkább cinikus és kicsinyes irodalomba és meghatódtam a Molnár 5 perces szentimentalizmusától.

(Az olvasók jóérzésének bizonyára kellemetlenül esik ez a szigorú és hányiveti kritika, azonban én nem kritikát írok, hanem vallomást és így nem lehetek tekintettel az irodalomtörténeti szempontokra. Mert ha egyszer már így látom, akkor nem volna őszinte dolog azt elhallgatni. Különbösen is a párhuzam és a fejlődés csak így válik érzékelhetővé. És ha gondolkodom rajta, hogy miért ilyen ellenszenves nekem ez az irodalom, holott az irodalomtörténeti sőt történelmi értékét magam is belá-

tom, — akkor csak azt mondhatom: bizonyára azért mert „új“-ságával és hamis, helyesebben polgári baloldaliságával megtévesztette a munkásosztály kulturaéhes vezetőrétegét, köztük engem is, úgy, hogy alig bírtunk kiszabadulni belőle. Igaz, hogy erről ők nem tehetnek, ők azt adták, ami a lényegük.)

Közben persze már itt-ott egy-egy tudományos könyvet is kaptam az Egyletből. Már szocialista voltam, de ez még inkább csak az osztályérzés dolga. A marxizmusból nem tudtam semmit. A Népszavából kezdtem megismerni. Egy-egy tudományos, vagy ilyen színezetű cikk egészen leigázott. Azt viszont nem is lehet kívánni, hogy egy 16—18 éves parasztfiú egyszeriben megértse a marxizmus közgazdaságtant és főleg a marxista dialektikát. Hiszen ma már éles szemmel látom, hogy nagy készült-ségű munkásvezérek és jófejű, sőt termékeny intellektuellek sem képe-
sek erre. Viszont tény, hogy nem is volt miből megismernem. Marx és Engels fordítás még akkor nem nagyon volt s ami volt is, a mi könyvtá-
runkból hiányzott. De nem voltak tudományos folyóiratok sem. Fényes Samu Uttörőjén kívül, ami pedig egészen másról beszélt s az se volt fon-
tos, nem járt semmi. A Huszadik Századnak az az egy példánya volt meg,
amelyikben Fényes Samu a balmazujvárosi inség alkalmával egy lati-
fundum-ellenes cikket írt. Gyerekkoromban még ábrándoztam arról,
hogy jó volna a városban egy olyan urnál háziszolga, kifutó vagy ilyesmi
lenni, ahol sok könyv van, de aztán ahogy igazi munkás lettem, már
utáltam az ilyen foglalkozást. Így nem is juthattam jelentősebb mun-
kákhoz. Amire az Egylet könyvtárából emlékszem, azok között a legje-
lentősebb volt az, amit meg is értettem: Kropotkin: „Kölcsönös segít-
ség“-e. A szocializmust, helyesebben a társadalmi mozgalmak történe-
tét Kovács Gábor meg Wolfner Pál könyveiből ismertem meg, már
ahogy lehetett. Szabó Ervinnek csak hírét hallottam s az aktuális írá-
sokból Jászi Oszkár írásaira emlékszem (pl. „Uj Magyarország felé“). A
szívem osztályomé volt már, a lelkem a szépségé, az eszem a szocializ-
musé, de nem juthattam hozzá, hogy megismerjem. Tipikus vulgár-mar-
xista lettem. Vakon hittem a gazdasági erők mindenhatóságában. Dia-
lektikus szemléleti módról fogalmam se volt. De ebben nem a Népszava
volt a hibás, mint hinné lehetne. Nem. Ez természetes folyamat minden
embernél, akiben a műveltség utáni vágy egyesül az osztályérzéssel. A
primitív kulturember a maga nagy tudományrajongásában hajlik a dog-
matikus leegyszerűsítés felé. Valószínű különben, hogy hiába is lettek
volna igazi marxista könyvek a kezemügyében, éppen úgy nem értettem
volna meg a lényegüket, mint az akkori kor vezető munkásai és intel-
lektüeljei, akik pedig olvashatták, sőt német eredetiben. Ez abból is vi-
lágos, hogy jó tíz év múlva, amikor Engels anti-Dühringja a kezembe
került, csak formálisan ismertem meg, de lényegében nem, mert alkal-
mazni nem tudtam.

*A HABORÚ FILOZÓFIAJA. „A mussolini-i doktrina szintézise, me-
lyet nem mindenkinek adatott megérteni: háború = élet; béke = halál.
Egy másik szintézis: háború = megtisztulni, Istenhez szállani; béke = le-
törni, meghülyülni, sárban fetrengeni. Harmadik szintézis: fasizmus = az
emberek természetes egyenlőtlenségének elfogadása = hierarchia; demo-
krácia-szocializmus-kommunizmus = az emberek természetellenes egyen-
lősége.“ (Auro D'Alba futurista-fasiszta a Giovinezza D'Italiában.)*